



Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Филолошки факултет „Блаже Конески“



Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици

ЗБОРНИК

ВО ЧЕСТ НА ПРОФ. Д-Р ЛИЛЈАНА МИНОВА - ЃУРКОВА
ПО ПОВОД 70 ГОДИНИ ОД РАЃАЊЕТО

Скопје, 2009

Анастасија КИРКОВА-НАСКОВА

ПРИРОДАТА НА ЛИНГВИСТИЧКИОТ ФЕНОМЕН СТРАНСКИ ИЗГОВОР

Примесите на странски изговор кај изучувачите на странски јазици се универзално присутен феномен. Секој кој зборува одреден јазик тоа го прави со типичен изговор (акцент)¹, при што ваквата јазична варијанта е одраз на јазичното потекло на секоја индивидуа и е нешто што секој човек го забележува и восприема секојдневно. Кога луѓето ќе чујат говорител со различен изговор од нивниот, тие веднаш ја забележуваат разликата која ја оддава припадноста на говорителот кон некоја група. Разликите може да ја рефлектираат националната, географската или класната припадност, па дури и да се индикативни во однос на возраста, полот, степенот на образование итн. На пример, во класно општество како британското, типичните изговорни карактеристики ја оддаваат класната припадност на говорителот; во повеќе-етничко општество како американското, шпанскоамериканскиот изговор ја оддава националната припадност на говорителот; во Република Македонија, каде дијалектните варијанти се вистинско јазично богатство, стандардниот изговор со примеси на локален дијалект го оддава географското (локалното) потекло на говорителот итн.

Очигледно е дека „говорот со странски примеси“ или „странски изговор“² е неминовен продукт при процесот на изучување и усвојување на фонологијата на јазик кој не е мајчин и претставува јазична меѓуваријанта со правила на систем кои се конзистентни и не се резултат на случајни говорни грешки. Самиот процес на изучување, кој му претходи на конкретното усвојување, е многу сложен. Во идеални услови, тој подразбира не само достигнување на висок степен на точна сегментална артикулација на гласовите туку и стекнување на знаења за дозволените и недозволените сегментални низи (фонотактика), фонетските карактеристики на сегменталните комби-

¹ Во овој контекст, терминот „акцент“ е употребен со значење „типичен начин на изговарање на јазик, карактеристичен за поединец, географски регион или социјална група“ (Trask 1996: 4).

² Во овој труд „странски изговор“ е преводен еквивалент на „foreign-accented speech“. Терминот „странски акцент“, кој често се употребува од македонските говорители со слично значење, свесно го избегнуваме поради повеќезначноста на зборот „акцент“ во македонскиот јазик.

нации, и секако, специфичноста на прозодиските елементи со сета палета на нијанси на значења (Gass & Schachter 1990; Archibald 1998).

Во втората половина на дваесеттиот век овој лингвистички феномен станува предмет на интерес на научните кругови. Истражувањата во овој домен имаат за цел да ги одредат што е можно попрецизно причините за оваа појава, нејзините карактеристики и влијанието што го има врз комуникацијата. Од аспект на применливост, резултатите од овие истражувања имаат за цел да помогнат за: а) полесно надминување на грешките што ги прават имигрантите при усвојување на јазикот на земјата во која дошле, и б) полесно совладување на фонолошкиот систем на странскиот јазик како втор јазик од страна на изучувачите.

Во ова труд ќе се осврнеме детално на феноменот странски изговор почнувајќи со понудените гледишта за негово дефинирање, потоа ќе се обидеме да ја образложиме неговата повеќедимензионална природа, да прикажеме каков ефект има овој феномен врз изворните говорители и на крајот да ги презентираме факторите кои го ограничуваат усвојувањето на сегменталните и супрасегменталните елементи на странскиот јазик и влијаат на степенот на странски изговор кај изучувачите.

1. Што се подразбира под „странски изговор“?

Речиси и да не постои изучувач на странски јазик чиј говор не бил окарактеризиран како говор со странски примеси во секоја фаза на неговиот развој. Затоа се чини неверојатно што една таква очигледна појава е тешко сеопфатно да се определи. Џенер (Jenner 1976: 1), на пример, го дефинира странскиот изговор како: „комплекс од меѓујазични и идиосинкрстични фонолошки, прозодиски и паралингвистички системи кои го обележуваат говорителот на странскиот јазик како неизворен говорител“. Наспроти ова, Пајлер и Кансин (Piper & Cansin 1988: 334) странскиот изговор го сметаат за: „изговор со грешки типичен за неизворен говорител на еден јазик на кого традиционално му се припишува трансфер на елементи од фонолошкиот систем на мајчиниот јазик на фонолошкиот систем на странскиот јазик“. Повеќе автори се согласуваат дека синтагмата „странски изговор“ често се користи со значење: „неможност на неизворните изучувачи и/или корисници на странскиот јазик да го говорат истиот со фонетска точност која ја очекуваат изворните говорители за да го прифатат говорот како идентичен на јазичната варијанта што тие ја говорат“ (McAllister, Flege & Piske 1999: 57). Интересно е да се забележи дека Манро и Кристал го дефинираат овој феномен во поширок контекст од јазичниот. Додека Манро (Munro 1998: 139 кај Southwood & Flege 1999: 335) го смета странскиот изговор за: „непатолошки говор типичен за изучувачите на странски јазик кој се разликува на делумно систематски начин од карактеристиките на говорот на изворните говорители на еден дијалект“, Кристал (Crystal 2003: 3) го сфаќа како:

„кумулятивен аудитивен ефект на оние карактеристики во изговорот коишто го идентификуваат географското потекло на личноста, нејзиниот општествен статус и образовен степен“. Се забележува дека разните обиди да се дефинира овој термин го разгледуваат истиот не само од лингвистички туку и од социолошко-општествен аспект.

2. Карактеристики на странскиот изговор и негова перцепција од страна на изворен говорител

Изворните говорители се способни успешно да откријат примеси на странски изговор по слушање на само неколку слогови, посебно во самогласки и согласки, па дури и за 30 милисекунди снимен материјал на изговорен консонант во почетна позиција (Flege 1984). Сковел смета дека тие користат различни критериуми во фазите на *диференцијација, препознавање и идентификација на говор*, а самото когнитивно процесирање на информацијата во акустичкиот сигнал се врши по принципот од „поедноставно и поопшто“ кон „посложено и поконкретно“ (Scovel 1995). При *диференцијација на говор*, благодарение на селективното внимание при перцепцијата и комуникацијата, слушателите можат да ги издвојат од нејасниот акустички сигнал показателите кои ја индицираат возраста и полот на говорителот, а кои се биолошки одредени (ibid.: 171). Откако ќе ги препознаат овие трајни карактеристики на гласот, слушателите се концентрираат на фонетските карактеристики во акустичкиот сигнал за да одлучат дали се работи за изворен или неизворен говорител. Во фазата на *препознавање на говорот*, слушателите го насочуваат своето внимание на гласовите кои пренесуваат лингвистичка информација. Сковел (ibid.: 173) ја дели фонетската информација во акустичкиот сигнал на две категории: а) паралингвистичка – на пример основна фреквенција на глас, висина на глас, поставеност на артикулаторите, брзина на говор, итн.; и б) лингвистичка – на пример должина на вокал, време на отпочнување на глас, формантни фреквенции и друго. Притоа, поставеноста на артикулаторите, како, на пример, типичната назална поставеност кај американските говорители и типичната ретрофлексна поставеност кај индиските говорители, е најиндикативна паралингвистичка карактеристика која влијае на препознавањето на говорителот како неизворен (Esling & Wong 1983; Scovel 1981 kaj Scovel 1995). Според Маркс (Marks 1980 kaj Scovel 1995), најиндикативен лингвистички показател за странски изговор се вокалите, затоа што се звучни гласови, се изговараат подолго, па дури и ако се природно кратки вокали, имаат поголема амплитуда, имаат слоготворна функција во зборот, ја содржат основната фреквенција на гласот, која, пак, во себе содржи многу прозодиски елементи. Во третата и последна фаза, *идентификација на говор*, изворните говорители го ползуваат своето фонолошко знаење што го имаат за фонемската структура на вокалите, консонантите, акцентот, ритмот и интонацијата на мајчиниот јазик и, во зависност

од нивното лингвистичко искуство, способни се да го идентификуваат и мајчиниот јазик на нивниот соговорник. Иако вокалите, општо земено, се поиндикативни од консонантите, сите вокали во инвентарот на мајчиниот јазик не посочуваат подеднакво на странските примеси во говорот; всушност, многу поголема улога имаат маркираните контрасти, како /i:/-/I/ во англискиот јазик, кои ги нема во инвентарот на повеќето светски јазици и не се дел од универзалната фонологија (Scovel 1995: 177). Кај консонантите случајот е сличен; консонантите кои имаат вокални карактеристики и се сонантни гласови, како на пример /l/ и /l/, повеќе придонесуваат за идентификација на странски изговор (ibid.). Во својата студија за шпанско-англискиот говор, Мејгн (Magen 1999) го потврдува заклучокот дека сите фактори немаат подеднакво влијание врз перцепцијата на говор со странски примеси; конкретно во нејзината студија како позначајни фактори (меѓу останатите) се издвоиле оние кои влијаат на структурата на слогот (вметнато шва и суфиксот -ed). Сепак, прозодиските елементи се најизразениот показател на странски изговор, особено за тоналните јазици³ како тајландскиот или мандаринскиот, или, пак, јазици каде слоговите имаат иста должина⁴, на пример јапонскиот, наспроти јазици каде нагласените слогови се јавуваат по еднакви временски интервали, на пример англискиот (Scovel 1995).

Иако е можно да се докаже дека одредени фактори на секое лингвистичко ниво се повлијателни од други, сепак, при перцепција и проценка на говор од страна на изворни говорители, овие елементи не се восприемаат свесно како посебни делови, туку се интерпретираат заедно со останатите примеси на странски изговор типични за одреден јазик, односно, изворните говорители ги восприемаат и оценуваат *холистички* (Magen 1999; Scovel 1995; McDermott 1986). Се добива впечаток дека ваквиот холистички пристап постојано се евидентира во литературата од овој домен (па дури и кога не е цел на конкретното истражување). На пример, Писке и неговите соработници (Piske, MacKay & Flege 2001: 212) забележуваат дека на прашањето како ги забележуваат разликите кај говорот на неизворните говорители и кои параметри им помагаат, изворните говорители најчесто велат дека она што го прави говорот да звучи „странски“ се не само грешките кои тие ги прават на сегментално и супрасегментално (прозодиско) ниво туку и нивната флуентност, паузите т.е. колебањата како тивки и исполнети паузи, повторувања и брзината на говорот.

³ Кај тоналните јазици тонот има смислоразликувачка функција; еден ист збор изговорен со два различни тона има две сосем различни значења.

⁴ Cf. 'stress-timed languages' vs. 'syllable-timed languages'.

И во однос на самиот акт на комуникација⁵ помеѓу изворните и неизворните говорители на еден јазик, странскиот изговор не може да се разгледува еднострано, туку само како севкупност од повеќе димензии. На ова укажува и фактот што степенот на странски изговор е феномен кој тешко може да се измери. Многу автори (Magen 1999; Munro & Derwing 1999; Piske, MacKay & Flege 2001) критички се осврнуваат на истражувачката практика во овој домен и посочуваат на разновидноста на стимулните материјали (автентичен наспроти синтетизиран говор или комбинација од двете), видот на зададената задача (зборови, реченици, читан текст или слободен говор), потеклото на испитаниците од аспект на блискоста меѓу двата јазика, фонетската подготвеност на оценувачите (обични слушатели наспроти обучени експерти). Општиот заклучок е дека ниту една методологија не се истакнува како подобра, но и дека сите посебно даваат задоволителни резултати. Со други зборови, странскиот изговор има повеќедимензионална природа која се огледува во перцептивните феномени како:

- а) *акцентираност (или примеси во говорот)* – степен на перцептивна различност, односно, колку соговорникот го *перципира* говорот како различен од јазичната варијанта прифатена за стандарден јазик (Munro & Derwing 1995; Munro & Derwing 1998; Munro & Derwing 1999);
- б) *разбирливост на пораката* – степен до кој говорот е разбран, односно, колку изворниот говорител ја сфатил говорната порака (Munro & Derwing 1995; Munro & Derwing 1999); и
- в) *јасност на изговореното* – перципираната тешкотија од страна на слушателот да идентификува одредени делови од говорот (Munro & Derwing 1995; Munro & Derwing 1998).

Резултатите од истражувањата го наметнуваат заклучокот дека говорот оценет како многу акцентиран (со многу странски примеси) често е оценет и како потежок за разбирање и понејасен. Но, истовремено говорот оценет како средно акцентиран, а во некои случаи и многу акцентиран, е совршено разбирлив и јасен за изворните говорители (Munro & Derwing 1995; Munro & Derwing 1999). Со други зборови, степенот на странски изговор, иако има влијание, не ја попречува нормалната комуникација. Всушност, факторите кои најмногу придонесуваат за севкупната јасност и разбирливост на говорната ситуација се комбинација на граматички и изговорни грешки (Munro & Derwing 1998). Во однос на изговорните грешки, Манро и Дервинг со своите истражувања уште еднаш го потврдуваат заклучокот дека про-

⁵ Во социолингвистичките студии од поново време комуникациската цел на изучувањето на странски јазици има поширок обем, поконкретно, целта на изучувачите е кога зборуваат на странскиот јазик, да бидат разбрани не само од изворни говорители на јазикот туку и од неизворни соговорници и во разновидни контексти на комуникација (Jenkins 2000).

зодиските отстапувања како погрешен акцент или интонација повеќе придонесуваат за намалување на разбирливоста отколку фонемските грешки (Munro & Derwing 1999).

Врската помеѓу степенот на странски изговор и *флуентноста* како уште еден перцептивен феномен е исто така тестирана. Флуентноста е показател на севкупната јазична компетенција на говорителот и се карактеризира со начинот на кој говорителот користи паузи при говорење, се повторува, се колеба, или, пак, самиот ги исправа своите грешки додека говори (Derwing, Thomson & Munro 2006: 185). Истражувањата кои го проучуваат овој аспект ја утврдиле врската помеѓу брзината на говорење и проценките на флуентност од страна на изворните говорители. Така, на пример, изучувачите на странскиот јазик имаат тенденција да зборуваат побавно затоа што сè уште немаат развиено морфо-синтаксичко знаење, потребно им е повеќе време да ја обработат лексиката и истовремено артикулацијата на сегменталните и прозодиските елементи не е извештена (Munro & Derwing 1998). Колку повеќе се подобрува компетенцијата на говорителот, толку повеќе се подобрува и брзината на говорењето, односно, се намалува перцепцијата на странските примеси во нивниот говор. Исто така, флуентноста се подобрува со поголемата изложеност и зборување на странскиот јазик (Derwing, Thomson & Munro 2006).

Перцепираниот странски изговор има и општествени импликации за говорителот. Јазикот е само еден медиум низ кој се искажува општествениот идентитет на поединецот, при што од соговорникот се очекува да ги препознае лингвистичките (или, поконкретно, фонолошките) показатели и да го реконструира тој идентитет (Hansen 2006). При проценка на говор на неизворни говорители, тие може да бидат негативно оценети во однос на димензии поврзани со општествениот статус, на пример, при проценка на професионален успех, образование, интелигенција и економски статус (Brennan & Brennan 1981; Derwing, Rositer & Munro 2002)⁶. Во таа смисла, неизворните говорители се дискриминирани од изворните говорители. Од друга страна, сè повеќе изучувачи свесно го потенцираат својот странски изговор како дел од нивниот идентитет (Jenkins 2000).

3. Фактори кои влијаат на усвојувањето на странските гласови и степенот на странски изговор

Успешното совладување на гласовниот систем и правилата на странскиот јазик зависат од повеќе лингвистички, индивидуални и социјални фактори. Обидот да се издвојат причините поради кои се јавува странски изговор кај изучувачите на странски јазик има за цел да даде теоретско обја-

⁶ Општествената димензија на странскиот изговор е многу проучуван аспект поради оформувањето на негативните стереотипи за неизворните говорители и се смета за сериозен проблем во земјите како САД и Канада, каде живеат имигранти со различно јазично потекло.

снување за оваа појава. Исто така, не смее да се занемари и апликативноста на сознанијата во контекст на учење на јазикот (во наставата или во природна средина); доколку се знае со сигурност кои фактори имаат најголемо влијание, на нив ќе се обрне поголемо внимание во процесот на учење на странскиот јазик. Токму одредувањето на приоритетот на влијателните фактори е целта на современите истражувања во овој домен. Самите истражувања се најчесто корелативни односно ја истражуваат заемната врска меѓу повеќе фактори (но не сите истовремено). Се разликуваат по методите кои ги користат во однос на стимулна задача и аспекти од говорот кои ги обработуваат, бројот на испитаниците и нивното јазично потекло и возраст со цел да се добие разновидност на податоци. Во понатамошниот текст ќе ги презентираме само најважните заклучоци од овие испитувања без да навлегуваме во детален опис на нивната методологија и конкретни истражувачки прашања. За полесен преглед, факторите ги поделивме во две групи: а) фактори поврзани со јазикот; и б) фактори независни од јазикот.

3.1. Фактори поврзани со јазикот

Во оваа група спаѓаат факторите кои се поврзани со карактеристиките на мајчиниот јазик и на странскиот јазик, како и јазичното искуство на изучувачот. Тука ги приложуваме: трансфер од мајчиниот јазик, фреквентноста на употребата на мајчиниот и на странскиот јазик и влијанието на формалната инструкција.

3.1.1. Мајчин јазик: трансфер на гласови и правила

Општо е познато дека карактеристиките на гласовите на *мајчиниот јазик* лесно се препознаваат кај странскиот изговор. Ова се должи на фактот што совладаните знаења од мајчиниот јазик се основа врз која се надградуваат знаењата од странскиот јазик (Escudero 2007). Тргувајќи од ова гледиште, може да се претпостави дека сличноста или непостоењето на новиот глас ќе предизвика потреба за негова адаптација при продукција, како резултат на што се појавува странски изговор: странскиот глас се заменува со мајчин глас кој е акустички или артикулаторно најсличен (Vago & Altenberg 1977; Flege 1995, 2002a; Hansen 2006). Исто така, наспроти фонемската сличност или различност, трансферот на фонолошките правила од мајчиниот јазик многу повеќе влијае врз појавата на странски изговор, бидејќи ваквиот трансфер се отсликува врз структурата на слогот. Така, на пример, изучувачите на странскиот јазик покажуваат тенденција да ги поедноставуваат фонотактичките секвенции кои се потешки за изговор или не се типични за нивниот јазик. Тарон (Tarone 1980 кај Hansen 2006) смета дека при процесите на модификација на слогот јазичното потекло на поединецот одредува дали тој ќе испушти или ќе додаде глас: во нејзината студија корејските и кине-

ските (кантонски дијалект) говорители претпочитале испуштање на консонант, додека, пак, португалските додавале вокал. Ваквите резултати се потврдуваат и во други студии: а) Браслоу констатира дека арапските говорители по правило додаваат вокал (Broselow 1987 кај Hansen 2006); б) Сато ги проучува виетнамските говорители кои претпочитаат затворен слог, па оттука и често додавање на консонанти (Sato 1985 кај Hansen 2006); и в) Мејгн, која забележува дека нејзините шпански испитаници додаваат шва (темен вокал) (Magen 1999).

3.1.2. Честотата на употреба на мајчиниот и на странскиот јазик

Употреба на странски јазик го подразбира времето (т.е. колку често) кое изучувачите го минуваат во разговор со изворни говорители дома, на работа или во образовна институција. Само по себе тоа не влијае на степенот на странскиот изговор (Thompson 1991; Flege & Fletcher 1992), но во комбинација со години на престој и период на соживот со изворни говорители, ваквата комбинирана варијабла е идентификувана како трет⁷ најважен предвидувач на степен на странски изговор (Purcell & Suter 1980: 250). Во научната литература, честотата на употреба на странски јазик директно е поврзана со *фреквентноста на изложеност на странскиот јазик*. Кенворти (Kenworthy 1990), на пример, забележува дека билингвалните и мултилингвалните ситуации во кои може да се најде говорителот се толку разновидни што е речиси невозможно да се добие јасна слика за неговата вистинска изложеност на странскиот јазик. Исто така, таа нагласува дека од поголема важност е како изучувачот ќе реагира на изложеноста на јазикот, односно, на понудените можности да го слуша и да го зборува странскиот јазик (ibid.: 6).

Употребата на мајчиниот јазик, пак, подразбира честота на зборување на мајчин јазик додека се изучува странскиот јазик, а притоа се живее во земјата каде јазикот што се изучува е доминантен⁸. Најчесто е споредувачки ефектот на честотата на користење на мајчиниот јазик врз степенот на странски изговор. Резултатите од студиите коинцидираат иако во нив се испитувани изучувачи со различно јазично потекло: испитаниците кои во секојдневна употреба продолжиле често да го говорат својот мајчин јазик имале поизразит изговор со странски примеси за разлика од оние кои поретко го користеле мајчиниот јазик (Piske, MacKay & Flege 2001; Flege, Yeni-Komshian & Liu 1999). Овој ефект постоел и кај раните и кај доцните билингвални говорители.

⁷ На прво место е мајчиниот јазик; на второ место е грижа за добар изговор (Purcell & Suter 1980).

⁸ Напоменуваме дека истражувањата се вршени со имигранти, па така сите наведени релевантни заклучоци се однесуваат на тој контекст.

3.1.3. Формална инструкција

Општ е впечатокот дека компонентата изговор е најмалку застапена во наставата по странски јазик преку *формална инструкција*. Претпоставуваме дека тоа се должи на изборот на наставниците да ја маргинализираат улогата на изговорот, но и на застапеноста на соодветни вежби во учебниците. Оние кои се изворни говорители на јазикот обично немаат специјалистичка обука од областа на фонетиката и фонологијата на јазикот што го предаваат и со време развиваат толерантност кон изговорните грешки на своите ученици. Оние наставници, пак, кои се неизворни говорители на јазикот што го предаваат се несигурни во сопствениот изговор, самите се несвесни за успешноста или неуспешноста на сопствениот изговор и сметаат дека совладувањето и вежбањето на другите граматички структури се поважни.

При испитувањето на влијанието на овој фактор, повеќе аспекти се земаат предвид (на пример, бројот на години на изучување на јазикот со формална настава, обем на формална инструкција, фонетско-фонолошка обука итн.) и потоа се третираат како посебни варијабли, при што се тестира нивната успешност. Резултатите покажуваат дека во сите студии каде формалната инструкција вклучувала посебна обука за перцепцијата и продукцијата на гласовниот систем на јазикот што се изучува, испитаниците покажувале значително подобри резултати (Moуer 1999). Интересен е и фактот според кој испитаниците кои добивале инструкции од прозодиската фонологија имале подобри резултати од оние кои добивале инструкции од областа на сегменталната фонологија, што укажува на важноста на инто-нацијата⁹ во усвојувањето на гласовниот систем на странскиот јазик (Derwing & Rossiter 2003).

3.2. Фактори независни од јазикот

Во ова група спаѓаат факторите кои се поврзани со индивидуалните способности и потреби на изучувачот, како и оние кои се поврзани со средината во која се одвива процесот на учење. Тука ги вклучуваме: возраста, полот, мотивацијата, дарбата за изучување на јазик и времетраењето на престој во земјата каде јазикот е во официјална употреба.

⁹ Должни сме да напоменеме дека насекаде во литературата што ни беше достапна се потенцира дека прозодискиот аспект на фонологијата на странски јазик сè уште не е детално испитан за да се донесат релевантни заклучоци. Истовремено се нагласува приоритетноста на прозодијата во идните истражувања, особено влијанието на интонациските модели на мајчиниот врз странскиот јазик и усвојувањето на интонациските модели на странскиот јазик преку формална инструкција.

3.2.1. Возраст

Еден од најиспитуваните фактори е *возраста на која се започнува да се изучува странскиот јазик*. Општ е впечатокот дека децата лесно го „фаќаат“ јазикот, а возрасните мора да се „помачат“. Се чини дека многу малку поединци кои почнале да го изучуваат странскиот јазик на подоцнежна возраст успеваат да зборуваат без типичен и лесно забележлив странски изговор. Традиционалното гледиште за оваа појава¹⁰ е дека ефикасното усвојување на говор е ограничено на одреден критичен период кој завршува на почетокот на адолесценцијата (Lennenberg 1967). Тргувајќи од овој став, научните студии кои го испитуваат влијанието на возраста врз степенот на странски изговор нудат различни објаснувања.

Според некои автори „порано е подобро“ (Asher & Garcia 1969; Suter 1976; Oyama 1976; Tahta, Wood & Lowenthal 1981; Piper & Cansin 1988; Flege 1988; Patkowski 1990; Thompson 1991; Flege & Fletcher 1992; Flege, Munro & MacKay 1995; Flege, Yeni-Komshian & Liu 1999; Moyer 1999; Piske, MacKay & Flege 2001). Резултатите добиени во овие истражувања ја поткрепуваат хипотезата за постоењето на критичен период: доколку се започне со изучување на јазикот по одредена возраст, изучувачот не може да постигне целосна контрола на странскиот јазик. Ова особено се однесува на усовршувањето на изговорот: поединците кои ќе започнат да го изучуваат странскиот јазик дури и при крајот на оваа критична возраст ќе имаат многу подобар изговор наспроти оние кои биле за првпат изложени на странскиот јазик по таа возраст. Се смета дека причината за ваквата појава:

- а) има невролошка природа – мозокот ја губи својата пластичност со текот на годините, се јавува негова детериорација (се намалува, забавува или целосно се губи функцијата на некои основни механизми за учење на говор) или, пак, се случува неврофункционална реорганизација која се менува во текот на развојот (Lennenberg 1967; Scovel 1969 кај Piske, MacKay & Flege 2001); или,
- б) се должи на природата и степенот на интеракција помеѓу системите на двата јазика – притоа возраста е само индекс на развојната состојба на мајчиниот јазик, т.е колку е поразвиен системот на мајчиниот јазик кога се започнува со изучување на странскиот јазик, толку поголемо влијание ќе има мајчиниот јазик врз странскиот јазик (Oyama 1976; Flege 1987, 1988, 1995, 1999).

Спротивно на ова, други автори бележат случаи на испитаници кои почнале подоцна да го изучуваат странскиот јазик, а, сепак, покажале подобра изговорна компетенција. Сноу и Хофнагел-Хул (Snow & Hoefnagel-Höhle 1977) го испитувале развојот на изговорните вештини кај деца и возрасни

¹⁰ Cf. Critical Period Hypothesis (Lennenberg 1967).

испитаници во период од една година во лабораториски услови и во природна средина. Резултатите од оваа студија јасно покажале дека возрасните, всушност, имаат првична предност над децата во стекнување на подобра изговорна компетенција (возрасните испитаници бележеле подобри резултати првите 4-5 месеци). Иако оваа предност била привремена, бидејќи по 10-11 месеци децата ги надминале возрасните, таа наведува на еден многу значаен заклучок дека раната возраст не подразбира автоматско усвојување и артикулација на странските гласови на ниво на изворен говорител (ibid.: 363).

Се чини дека нема доволно докази за двата става. Сè повеќе автори (Oyama 1976; Piske, MacKay & Flege 2001) предлагаат модификација на терминот „критичен“ во „сензитивен“ период, па дури и во „континуиран“ период (Hultenstam & Abrahamsson 2003), бидејќи е многу тешко да се одреди која е конкретната возраст, односно, кога завршува сензитивниот/континуираниот период по кој изучувачите не се во можност да усвојат изговор без странски примеси. Со други зборови, тој период не завршува одеднаш и не е поврзан со конкретна возраст. Сковел (Scovel 1988 кај Piske, MacKay & Flege 2001) смета дека тој период завршува некаде околу дванаесеттата година, Патковски (Patkowski 1990) околу петнаесеттата, а Лонг (Long 1990 кај Piske, MacKay & Flege 2001) до шестата година. За жал, сè уште ни едно истражување ја нема потврдено тезата дека изучувачите ќе немаат странски изговор доколку започнат со изучување на јазикот пред шестата година, а дефинитивно ќе имаат странски изговор доколку отпочнат со изучување по пубертетот. Значи, секогаш ќе постои одреден број рани изучувачи кои ќе говорат со странски изговор, исто како што секогаш ќе постои одреден број изучувачи кои доцна почнале да го изучуваат странскиот јазик, а, сепак, нивниот изговор е речиси (ако не и целосно) на ниво на изворен говорител. На пример, во неколку студии посочено е дека постојат испитаници чиј изговор бил проценет исто како и изговорот на контролните испитаници – изворни говорители и покрај фактот што тие почнале да го изучуваат странскиот јазик по 16-тата (Flege, Munro & MacKay 1995), 18-тата (Bongaerts, Summeren, Planken & Schils 1997) и 22-рата година од својот живот (Moyer 1999). Бонгерц (Bongaerts 1999) и Брдсонг (Birdsong 2007) претполагаат дека одредени дополнителни фактори помагаат во надминување на недостатоците типични за доцните почетници, поконкретно: а) одредени личностни карактеристики, како, на пример, силна мотивација, б) одредени контексти на изучување, како, на пример, постојана изложеност на јазикот преку комуникација со изворни говорители; и в) соодветна фонетска обука т.е. обука за перцепција и продукција на гласовите од странскиот јазик.

3.2.2. Пол

Секоја студија која го проучува странскиот изговор ја зема предвид варијаблата пол. Доказите не посочуваат на заклучокот дека полот е посебно

значаен предвидувач на странски изговор. Во повеќе студии при првичните корелации женските испитаници добиле подобри резултати од машките. Но, кога се прават подгрупи во комбинација со возраста на отпочнување да се учи јазикот и искуството со странскиот јазик, значењето на првиот заклучок се губи (Asher & Garcia 1969; Tahta, Wood & Lowenthal 1981; Flege, Munro & MacKay 1995).

3.2.3. Мотивација

Општо земено може да се заклучи дека *мотивацијата* е афективна категорија и има големо влијание врз степенот на странски изговор. Од повеќе мотивациски варијабли кои се испитувале, како највлијателни се издвојуваат силна грижа за јасно изговарање на гласовите (Suter 1976; Purcell & Suter 1980), професионална мотивација (Moyer 1990), и интегративна мотивација (Lambert et al. 1968 kaj Snow & Hoefnagel-Höhle 1977). Првата имплицитно се поврзува со желбата на поединецот да постигнува (нај)добри резултати. Втората подразбира амбиција за образовно усовршување на академско ниво и вработување на работни места каде јазикот се употребува активно. Третиот вид мотивација се однесува на поединците кои живеат во земјата каде странскиот јазик е официјален и кои сакаат да се интегрираат („слеат“) во заедницата како изворни говорители. Сепак, иако сознанијата јасно покажуваат дека мотивацијата игра голема улога, таа не подразбира и автоматско стекнување на изговор на изворен говорител. Сметаме дека е важно да се напомене дека во овие студии податоците се добиени преку скали на самопроценка кои ја отсликуваат субјективната состојба на испитаниците во даден момент, а не со психолошки тестови кои го покажуваат општиот индекс на мотивација за учење на поединецот.

3.2.4. Дарба за изучување јазик

Честопати за луѓе кои со леснотија го совладуваат гласовниот систем на странскиот јазик се вели дека имаат слух, дека се умешни во имитирањето на гласови и тонови и дека имаат *дарба за учење јазик*. Во литературата се користат различни поими со кои се опишуваат разни аспекти на оваа карактеристика на некои поединци, како, на пример, фонетска способност, говорна и аудитивна способност, музикалност, способност за имитирање. Токму влијанието на музикалноста и способноста за имитирање, е испитувано во корелација со степенот на странски изговор. За разлика од музикалноста, за која резултатите не потврдуваат дека има значајно влијание, способноста за имитирање на непознати гласови (Purcell & Suter 1980) се смета за исклучително важен независен предвидувач на странски изговор (веднаш по влијанието на мајчиниот јазик). Останува неогворено прашањето дали

некои луѓе се родени со ваква способност или таа се развива како резултат на одредени искуства.

3.2.5. Времетраење на престој во земја каде јазикот е во официјална употреба

Овој фактор го подразбира *бројот на годините* минати во заедницата каде што странскиот јазик е доминантен јазик и претставува општ индекс на вкупното јазично искуство на поединецот. Најчесто се споредувани времетраењето на престој и фазата при процесот на изучување во која се наоѓа изучувачот. Доколку изучувачот започнал да го учи јазикот како возрасен, во „раната фаза“ на изучување престојот влијае позитивно, но колку повеќе се зголемува, не влијае на намалување на степенот на странски изговор (Flege 1988). Ова не подразбира дека степенот на странски изговор останува ист засекогаш. Испитувајќи јапонски студенти кои го изучувале англискиот јазик во Токио, Рини и Флеги (Riney & Flege 1998) откриле подобрување на степенот на изговор кај студентите кои престојувале во Калифорнија една академска година. Ова укажува на фактот дека дополнителното искуство со странскиот јазик значително го намалува степенот на странски изговор кај помалку искусните говорители, но, за жал, го нема истиот ефект кај поискусните говорители.

4. Заклучок

Очигледно е дека појавата на примеси на странски изговор кај изучувачите на странски јазици не може да се разгледува еднострано односно како неможност на изучувачите да ги изговорат точно странските гласови. Таа мора да се разгледува низ призмата на односот неизворен-изворен говорител. Притоа, од една страна, ги подразбираме личната способност и желба на изучувачот како неизворен говорител успешно да го совлада фонолошкиот систем на јазикот што го изучува, и, од друга страна, ги земаме предвид способноста за перцепција на изворните говорители како и нивната желба да го прифатат ваквиот говор. Напоменавме дека странскиот изговор всушност има сложена природа која се манифестира низ перцептивните феномени како акцентираниост, разбирливост на пораката, јасност на изговореното и флуентност, понатаму, тој допринесува кон севкупната јазична компетенција на изучувачот или ја намалува истата, а може да има и општествените импликации за говорителот во однос на стереотипен третман и/или одраз на личен идентитет. Се обидовме да дадеме кус преглед на најчесто споменуваните фактори кои се експериментално истражувани. Секако не влијаат сите подеднакво на појавата на странски изговор. Според студијата на Сатер (Suter 1976), а потоа и Пурсел и Сатер (Purcell & Suter 1980), највлијателните варијабли се влијанието на мајчиниот јазик, личниот став кон изговорот (грижата

за добар изговор), обемот на комуникацијата со изворни говорители на странскиот јазик и природната надареност за имитирање на гласовите, акцентот и интонацијата на странскиот јазик. Еден од најважните заклучоци произлегува од Флеги, кој врз основа на резултатите од свои многубројни истражувања идентификува неколку потенцијално важни фактори за подобрување на изговорот: обем на формална инструкција на фонетиката на странскиот јазик, музикалност и способност за имитирање, изразена грижа за сопствениот изговор, мотивираност, и севкупна фреквенција на изложеност и употреба на странскиот јазик.

Консултирана литература:

- Archibald, J.** (1998). *Second Language Phonology*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Asher, J. J., and García, R.** (1969). The optimal age to learn a foreign language. *The Modern Language Journal*, 53(5), 334-341.
- Birdsong, D.** (2007). Native-like pronunciation among late learners of French as a second language. In Bohn, O.-S., and Munro, M. J. (Eds.), *Language Experience and Second Language Speech Learning: In honour of James Emil Flege* (pp. 99-117). Amsterdam: John Benjamins.
- Bongaerts, T., van Summeren, C., Planken, B., and Schils, E.** (1997). Age and ultimate attainment in the pronunciation of a foreign language. *Studies in Second Language Acquisition*, 19, 447-465.
- Bongaerts, T.** (1999). Ultimate attainment in L2 pronunciation: The case of very advanced late L2 learners. In Birdsong, D. (Ed.), *Second Language Acquisition and the Critical Period Hypothesis* (pp. 133-160). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Brennan, E. M., and Brennan, J. S.** (1981). Accent scaling and language attitudes: Reactions to Mexican American English speech. *Language and Speech*, 23 (3), 207-221.
- Crystal, D.** (2003). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Cambridge: Blackwell.
- Dalton, C., and Seidlhofer, B.** (2001). *Pronunciation*. Oxford: OUP.
- Derwing, T. M., and Rossiter, M. J.** (2003). The effects of pronunciation instruction on the accuracy, fluency and complexity of L2 accented speech. *Applied Language Learning*, 13(1), 1-17.
- Derwing, T. M., Rossiter, M. J., and Munro, M. J.** (2002) Teaching native speakers to listen to foreign-accented speech. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 23 (4), 245-259.
- Derwing, T. M., Thomson, R. I., and Munro, M. J.** (2006). English pronunciation and fluency development in Mandarin and Slavic speakers, *System* 34, 2: 183-193.

Escudero, P. (2007). Second-language phonology: The role of perception. In Pennington, M. C. (Ed.), *Phonology in Context* (pp.109-134). Basingstoke: Palgrave.

Esling, J. H., and Wong, R. (1983). Voice quality settings and the teaching of pronunciation. *TESOL Quarterly*, 17(1), 89-95.

Flege, J. E. (1984). The detection of French accent by American listeners. *Journal of the Acoustical Society of America*, 76 (3), 692-707.

Flege, J. E. (1987). A critical period for learning to pronounce foreign languages? *Applied Linguistics*, 8, 162-177.

Flege, J. E. (1988). Factors affecting degree of perceived foreign accent in English sentences. *Journal of the Acoustical Society of America*, 84 (1), 70-79.

Flege, J. E. (1995). Second language speech learning: Theory, findings and problems. In Strange, W. (Ed.), *Speech Perception and Linguistic Experience: Theoretical and Methodological Issues in Cross-Language Speech Research* (pp. 233-277). Timonium, MD: York Press.

Flege, J. E. (1999). Age of learning and second language speech. In Birdsong, D. (Ed.), *Second Language Acquisition and the Critical Period Hypothesis* (pp. 101-132). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Flege, J. E. (2002). Interactions between the native and second-language phonetic systems. In Burmeister, P., Piske, T., and Rhode, A. (Eds.), *An Integrated View of Language Development: Papers in honor of Henning Wode* (pp. 217-244). Trier: Wissenschaftlicher Verlag.

Flege, J. E., and Fletcher, K. (1992) Talker and listener effects on the perception of degree of perceived foreign accent. *Journal of the Acoustical Society of America*, 91(1), 370-389.

Flege, J. E., Munro, M. H. and MacKay, I. R. A. (1995). Factors affecting strength of perceived foreign accent in a second language. *Journal of the Acoustical Society of America*, 97, 3125-3134.

Flege, J. E., Yeni-Komshian, G., and Liu, H. (1999). Age constraints on second language acquisition. *Journal of Memory and Language*, 41, 78-104.

Gass, S. M., and Schachter, J. (Eds.) (1990). *Linguistic Perspectives on Second Language Acquisition*. Cambridge: CUP.

Hansen, J. (2006). *Acquiring a Non-Native Phonology: Linguistic Constraints and Social Barriers*. London: Continuum IPG Ltd.

Hyltenstam, K., and Abrahamsson, N. (2003). Maturation constraints in SLA. In Doughty, C., and Long, M. (Eds.), *Handbook of Second Language Acquisition* (pp. 104-129). Oxford: Blackwell.

Jenkins, J. (2000). *The Phonology of English as an International Language*. Oxford: OUP.

Jenner, B. (1976) . Interlanguage and foreign accent. *Interlanguage Studies Bulletin Utrecht*. Retrieved from ERIC Resource Papers at

http://eric.Ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/37/9f/6c.pdf

- Kenworthy, J.** (1990). *Teaching English Pronunciation*. Hong Kong: Longman.
- Lennenberg, E.** (1967). *Biological Foundations of Language*. New York: Wiley.
- Magen, H.** (1999) The perception of foreign-accented speech. *Journal of Phonetics*, 26(4), 381-400.
- McAllister, R., Flege, J. E., and Piske, T.** (1999). Second language comprehension: a discussion of some influencing factors. In Costamagna, L., and Giannini, S. (Eds.), *Interlanguage Phonology* (pp. 57-70). Milan: Franco Angeli.
- McDermott, W. L. C.** (1986). *The Scalability of Degrees of Foreign Accent*. PhD Dissertation. Ithaca, N.Y: Cornell University.
- Moyer, A.** (1999). Ultimate attainment in L2 phonology: the critical factors of age, motivation, and instruction. *Studies in Second Language Acquisition*, 21, 81-108.
- Munro, M. J., and Derwing, T. M.** (1995). Foreign accent, comprehensibility and intelligibility in the speech of second language learners. *Language Learning*, 45, 73-97.
- Munro, M. J., and Derwing, T. M.** (1998). The effects of speaking rate on listener evaluations of native and foreign-accented speech. *Language Learning*, 48 (2), 159-182.
- Munro, M. J., and Derwing, T. M.** (1999). Foreign accent, comprehensibility and intelligibility in the speech of second language learners. In Leather, J. (Ed.), *Phonological Issues in Language Learning* (pp. 285-310). Oxford: Basil Blackwell.
- Odlin, T.** (2000). *Language Transfer: Cross-Linguistic Influence in Language Learning*. Cambridge: CUP.
- Oyama, S.** (1976). A sensitive period for the acquisition of a nonnative phonological system. *Journal of Psycholinguistic Research*, 5(3), 261-283.
- Patkowski, M.** (1990). Age and accent in a second language: a reply to James Emil Flege. *Applied Linguistics*, 11, 73-89.
- Piper, T., and Cansin, D.** (1988). Factors influencing the foreign accent. *The Canadian Modern Language Review*, 44(2), 334-342.
- Purcell, E. T., and Suter, R.W.** (1980). Predictors of pronunciation accuracy: A re-examination. *Language Learning*, 30(2), 271-287.
- Piske, T., MacKay, I., and Flege, J.** (2001). Factors affecting degree of foreign accent in an L2: A review. *Journal of Phonetics*, 29, 191-215.
- Riney, T. J., and Flege J.E.** (1998). Changes over time in global foreign accent and liquid identifiability and accuracy. *Studies in Second Language Acquisition*, 20, 213-243.
- Scovel, T.** (1995). Differentiation, recognition and identification in the discrimination of foreign accents. In Archibald, J. (Ed.), *Phonological Acquisition and Phonological Theory* (pp. 167-181). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Snow, C. E., and Hoefnagel-Höhle, M. (1977). Age differences in the pronunciation of foreign sounds. *Language and Speech*, 20(4), 357-365.

Southwood, M. H., and Flege, J.E. (1999) Scaling foreign accent: direct magnitude estimation versus interval scaling. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 13(5), 335-349.

Suter, R. W. (1976). Predictors of pronunciation accuracy in second language learning. *Language Learning*, 26(2), 233-253.

Tahta, S., Wood, M., and Loewenthal, K. (1981). Foreign accents: factors relating to transfer of accent from the first language to a second language. *Language and Speech*, 24(3), 265-272.

Thompson, I. (1991). Foreign accents revisited: The English pronunciation of Russian immigrants. *Language Learning*, 41(2), 177-204.

Trask, R. L. (2006). *A Dictionary of Phonetics and Phonology*. London: Routledge.

Vago, R. M. and Altenberg, E. (1977). A study of English second language phonology. ERIC Reproduction Service Document ED161 282.